

ผู้หญิงกับอุปมาสัตว์: มุมมองจากแนวคิดการวิเคราะห์วาทกรรม
ตามวิธีการปฏิสัมพันธ์
**Women and Animal Metaphors: A Perspective from Interactional
Approach to Discourse**

กานดากร เจริญกิตติบุตร*

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความวิชาการที่มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายและอภิปรายให้เห็นถึงการใช้อุปมาสัตว์ผู้หญิงกับสัตว์เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม ซึ่งถูกห้อมล้อมด้วยบริบทอันเกี่ยวข้องกับค่านิยม ความเชื่อ อุดมการณ์ และอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน มุมมองของผู้เขียนที่นำเสนอในบทความนี้เป็นข้อคิดเห็นที่อ้างอิงตามแนวคิดการวิเคราะห์วาทกรรมการปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม ซึ่งมีนักทฤษฎีกลุ่มหนึ่งได้เสนอแนวทางไว้ แต่ไม่ได้มีการอภิปรายด้วยหลักฐานการใช้ภาษาในเชิงอุปมาสัตว์ให้เห็นอย่างชัดเจนมากนัก บทความนี้จะอธิบายครอบคลุมอุปมาสัตว์ทั้งสองแบบ ทั้งที่เป็นแบบมนโออุปมาสัตว์ที่แสดงออกด้วยการใช้ภาษา ขำขบขัน ในที่นี้ คือ ขบขันระหว่างคนกับสัตว์ โดยเจ้าของภาษาไม่ได้รู้สึกว่าการเปรียบเปรยอย่างชัดเจนในการพูด เนื่องจากการใช้เป็นลักษณะภาษาทั่วไปในชีวิตประจำวัน และอุปมาสัตว์แบบสำนวนสุภาษิต ซึ่งในทางภาษาศาสตร์เรียกว่าอุปมาสัตว์ตาย ตัวอย่างที่ผู้เขียนจะนำมาอธิบายและอภิปรายนั้นมีทั้งอุปมาสัตว์ในภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ทั้งนี้เพื่อชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของการใช้อุปมาสัตว์ต่างชนิดกันในการอ้างถึงผู้หญิง ซึ่งสิ่งนี้เป็นไปด้วยอิทธิพลของบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มองผู้หญิงโดยมีจุดเน้นที่แตกต่างและคล้ายคลึงกันในบางส่วน

Abstract

This paper is an academic article aiming to explain and discuss the use of animal metaphors concerning women with an attempt to point out that such a metaphorical use results from interactions in society. The sociocultural context that surrounds human interactions inevitably involves social values, beliefs, ideologies and asymmetrical power. On the basis of the interactional approach to discourse which has been so far proposed by a considerable number of analysts but there have been no discussions in particular of the use of animal metaphors with reference to women, this paper, then, proposes to remedy this gap with the exemplification of both conceptual metaphors and image metaphors. The former is realized language use in everyday life by across different domains, i.e. human and animal domains in this paper. The latter is figurative language or dead metaphor in linguistics. This paper will discuss both metaphors in Thai and English to show metaphorically view of women with similar foci as well as different foci.

* อาจารย์ประจำสถาบันภาษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. บทนำ

ในหนังสือของ ดังตฤณ “เสียดาย...คนตายไม่ได้อ่าน”¹ ในบทที่ 3 “เหตุใดจึงเกิดเป็นหญิงเป็นชาย” ได้กล่าวถึงเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้มนุษย์เราเกิดเป็นหญิงเป็นชาย ซึ่งดังตฤณกล่าวว่าไม่ใช่เรื่องบังเอิญ ของการจับคู่ของโครโมโซม แม้การเกิดในสภาวะทางเพศที่ขัดแย้งกับสภาวะทางจิตใจ (อาทิ กายเป็นชายแต่ใจเป็นหญิง) แต่มีคำกล่าวหนึ่งที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับบทความนี้โดยตรง คือ ดังตฤณได้กล่าวเปรียบเทียบความต่างระหว่างหญิงชายในทางกายภาพว่า ร่างกายของหญิงนั้นอ่อนแอธรรมชาติเหมือนหยดน้ำ ส่วนร่างกายชายนั้นแข็งแรงหนักแน่นจุดตันไม้

อาจกล่าวได้ว่าความต่างระหว่างหญิงชายเป็นประเด็นที่คนทั่วโลกให้ความสนใจกันมากนับแต่วินาทีแรกที่ทารกถือกำเนิดเกิดกาย คำถามที่ทุกคนสนใจ คือ ทารกนั้นเป็นหญิงหรือชาย เมื่อทราบคำตอบแล้วก็จะมีการเลือกข้าวของเครื่องใช้ตลอดจนการเลือกของเล่นไว้สำหรับเด็กทารกนั้นๆ โดยมักมีลักษณะที่แบ่งแยกความเป็นหญิงชายให้กับเด็กผู้นั้นตั้งแต่วัยเล็ก เช่น ทางตะวันตกจะมีค่านิยมเลือกข้าวของสีชมพูให้แก่ทารกหญิง และเลือกสีฟ้าให้แก่ทารกชาย ซึ่งค่านิยมดังกล่าวก็ได้ขยายเข้ามาสู่สังคมไทย ณ ปัจจุบันด้วยเช่นกัน ขณะที่มีคนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งไม่ประสงค์จะเลือกอัตลักษณ์แบบคู่ตรงข้ามก็มีการใช้สีเป็นสัญลักษณ์แทนกลุ่ม เช่น สีม่วง ซึ่งเป็นสีที่มีลักษณะเนื้อสีและความเข้มอยู่ตรงกลางระหว่างชมพูและฟ้า หรือระหว่างชมพูกับน้ำเงิน

นอกจากอุปลักษณะทางกายและการใช้สีเป็นสัญลักษณ์กลุ่มทางเพศที่แตกต่างกันแล้ว ยังมีการใช้ภาษาในบางแง่มุมที่ดูไม่ชัดเจนว่าจะเป็นอุปลักษณะที่แสดงความต่างระหว่างหญิงชาย อาทิ การใช้คำว่า “หนู” แทนตัวเองของผู้หญิงไทย ส่วนผู้ชายจะใช้คำว่า “ผม” อาจมีผู้ชายไทยบางคนเคยใช้คำว่า “หนู” แทนตัวเองเมื่อครั้งยังเล็ก แต่เมื่อโตขึ้นแล้วก็จะเปลี่ยนไปใช้คำว่า “ผม” แทน ในขณะที่คนตะวันตกที่ใช้ภาษาอังกฤษจะมีคำสรรพนามที่เป็นคำกลาง คือ “I” ใช้ได้ทั้งหญิงและชาย ผู้เขียนเองเคยมีประสบการณ์การสอนภาษาไทยให้กับชาวตะวันตกเมื่อครั้งกำลังศึกษาที่สาขาภาษาศาสตร์ ขณะนั้นผู้เขียนได้ถูกตั้งคำถามว่าทำไมคนไทยชอบแทนตัวเองว่า “หนู” โดยเฉพาะผู้หญิง เกี่ยวอะไรกับหนูที่เป็นสัตว์จริง ๆ หรือไม่ ในตอนนั้นผู้เขียนไม่สามารถให้คำตอบที่ชัดเจนได้ จึงตอบไปแต่เพียงว่าคงเป็นคำพ้องเสียงกันโดยบังเอิญ หรืออีกประสบการณ์หนึ่งที่ผู้วิจัยเห็นบางอพาร์ทเมนต์ในต่างประเทศติดป้าย “gay friendly” ก็เกิดคำถามขึ้นในใจทันทีว่าทำไม เนื่องจากเคยเห็นแต่ป้ายเขียนว่า “หอพักสตรี” ในประเทศไทย ต่อมาจึงได้คำตอบว่าเนื่องจากกลุ่มเพศที่สามนี้มักถูกต่อต้านจนบางครั้งก็ถึงกับถูกทำร้าย ที่พักที่ไม่เป็นอันตรายสำหรับสำหรับพวกเขาจึงจำเป็นต้องติดป้ายแสดงความเป็นมิตรอย่างชัดเจน

¹ ซึ่งเผยแพร่ทั้งในรูปของสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อทางโสตแบบไฟล์เสียงบนอินเทอร์เน็ตเพื่อเผยแพร่เป็นธรรมทาน

เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาต่อในสาขาภาษาศาสตร์โดยเฉพาะในด้านวัจนปฏิบัติศาสตร์ (pragmatics) และวาทกรรมวิเคราะห์ (discourse analysis) ที่เน้นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และความเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมมากขึ้น จึงเริ่มเข้าใจปรากฏการณ์ทางภาษาหลายกรณีของตนเอง (และอาจจะรวมถึงคนอื่นอีกหลายคน) ที่เคยมองว่าเป็นเรื่อง “บังเอิญ” นั้น แท้จริงแล้วล้วนเป็นสิ่งที่อธิบายได้ ดังเช่นอุปลักษณะของดังตฤณข้างต้นแบ่งแยกหญิงชายให้เห็นถึงแตกต่างทางสรีระร่างกายของชายนั้นแข็งแรงและใหญ่โตกว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น หญิงจึงกลายเป็นเพศที่อาจถูกรังแกได้โดยง่ายจากฝ่ายชาย ความคิดเช่นนี้มักพบเห็นจากข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์เป็นประจำกันอยู่แล้ว ดังนั้นที่พักที่มีไว้เฉพาะสำหรับผู้หญิงเพื่อความปลอดภัยของหญิงจึงจำเป็นต้องติดป้ายบอกกล่าว การติดป้ายต่างๆ ในสังคมแท้ที่จริงแล้วก็เป็ผลมาจากการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคมนั้นเอง มิใช่เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นโดยปราศจากเหตุผล และด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงเกิดแรงบันดาลใจที่จะเขียนบทความนี้ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำมุมมองด้านอุปลักษณะที่เกี่ยวกับเพศหญิงเป็นสำคัญ ทั้งนี้อาจจะต้องกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างอุปลักษณะกับเพศอื่นๆ ด้วย ตามแนวคิดเรื่องการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

2. แนวคิดการวิเคราะห์วาทกรรมตามวิถีแห่งการปฏิสัมพันธ์

ในทางภาษาศาสตร์ตามกระแสหลักนั้น แนวคิดของชอมสกี (Chomsky) เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง ชอมสกีมองว่าทักษะทางภาษาของมนุษย์นั้นมามีมาโดยกำเนิด (innate) และภาษามีพลังในตัวเอง (autonomous) มีพลังในตัวเองในที่นี้หมายถึงไม่ต้องขึ้นกับใคร กล่าวคือ หากเรามีข้อมูลทางภาษาชุดหนึ่ง เราก็สามารถวิเคราะห์กฎไวยากรณ์ต่างๆ ได้ โดยไม่ต้องสนใจบริบทการใช้ ไม่ต้องสนใจว่าใครพูด หรือเขาตั้งใจจะพูดให้ใครฟัง เพราะภาษามีพลังในตัวเองจึงไม่ขึ้นกับบริบทก็ได้ แต่เรามองที่ตัวภาษาก็เพียงพอจะอธิบายตัวเองได้แล้ว ส่วนความคิดเรื่องคุณสมบัติติดตัวโดยกำเนิดนั้นก็ได้รับการยอมรับด้วยหลักฐานที่ว่ามีคนจำนวนหนึ่งที่ประสบอุบัติเหตุและสมองบริเวณที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาได้รับการกระทบกระเทือนจนทำให้ไม่สามารถพูดได้เป็นปกติอีก และทำให้ต้องเข้ารับการรักษาและฝึกพูดกันใหม่

อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมาแนวคิดนี้เริ่มไม่เป็นที่ยอมรับ เนื่องจากมีนักคิดนักวิเคราะห์อีกกลุ่มหนึ่งให้ความสำคัญกับการใช้ภาษาของมนุษย์ในแง่ที่ต้องปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และเราไม่อาจวิเคราะห์ข้อมูลภาษาได้อย่างลุ่มลึกหากปราศจากความรู้ซึ่งบริบทการใช้ เช่น ในทางวัจนปฏิบัติศาสตร์มองว่าภาษาเป็นการกระทำอย่างมีเจตนา กล่าวคือ ผู้พูดไม่ได้เพียงแค่เปล่งวาจาอะไรบางอย่างออกไป แต่มีความประสงค์จะให้ผู้ฟัง กระทำอะไรบางอย่างด้วย หรือผู้พูดก็กำลังกระทำบางสิ่งต่อผู้ฟังไปพร้อมๆ กันด้วย บุคคลสำคัญที่เสนอแนวคิดนี้ คือ ออสติน (Austin, 1952) ซึ่งเสนอแนวคิดสำคัญนี้ไว้ในหนังสือที่ชื่อว่า “*Doing things with words*” โดยมีผู้สนใจศึกษาตามแนวคิดนี้เป็นจำนวนมากในเวลาต่อมา

นักคิดคนสำคัญอีกท่านหนึ่ง คือ ไกรซ์ (Grice) ซึ่งเสนอ “หลักการความร่วมมือในการสนทนา” (Cooperative principles) หลักการนี้ชี้ให้เห็นว่าภาษาเกิดจากการปฏิสัมพันธ์กันของมนุษย์อย่างมีเหตุมีผล มนุษย์อาจพูดกับตัวเองในลักษณะพิมพ์ได้ แต่หากทำบ่อยครั้งเขาอาจจะถูกมองว่าเป็นบ้า ส่วนในการสนทนากับผู้อื่นนั้นเราต้องเป็นผู้ฟังที่ดีด้วย กล่าวคือ มีชี้นึกอยากจะพูดอะไรก็พูดได้โดยที่ไม่ต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เขาถาม ดังเช่นในภาษาไทยเรามีสำนวนติดติดการพูดแบบไม่มีหลักการความร่วมมือว่า “ไปไหนมา สามวาสองศอก” คือ ถามอย่าง แต่ตอบอีกอย่าง อย่างไรก็ตาม การที่คู่สนทนาเราตอบไม่ตรงคำถามนั้น ผู้ฟังก็จำเป็นต้องตีความอีกด้วยเช่นกันว่าเขากำลังต้องการจะเปลี่ยนหัวข้อการสนทนา เพราะเมื่อหน่ายกับเรื่องที่สนทนาอยู่หรือไม่ หรือมีเหตุผลบางประการในใจที่ทำให้ไม่อยากพูดเรื่องนี้ต่อ นอกจากหลักการนี้จะช่วยในการอธิบายการใช้ภาษาได้ดีขึ้นแล้ว ยังชี้ให้เห็นว่าความหมายในการสื่อสารนั้น บางครั้งไม่จำเป็นต้องอาศัยความหมายประจำคำแต่อย่างใด แต่อาจเป็นความหมายที่เกิดขึ้นตามบริบททางการสื่อสาร หรือการที่คำๆ หนึ่งมีได้หลายความหมาย หากเราไม่สนใจบริบทการใช้ เราอาจไม่ทราบถึงความหมายที่แท้จริงได้เลย ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างหนึ่งซึ่งได้ฟังจาก กฤษดาวรรณ หงส์ลดารมภ์ โดยได้อ้างอิงถึงกาญจน์ เทพกาญจนา ว่าเป็นผู้ที่ให้ตัวอย่างนี้ไว้เป็นคนแรก คือ

- 1) ทำอย่างนี้สวยแน่ (ข้างผมคุยกับลูกค้า)
- 2) ทำอย่างนี้สวยแน่ (ไม่ใช่ข้างผมคุยกับลูกค้า)

ในตัวอย่างที่ 1) คำว่า สวย มีความหมายตรงตัวตามความหมายประจำคำ หรือตรงตามพจนานุกรม คือ “ดูดี ชวนมอง” ซึ่งเป็นความหมายเชิงบวก ในขณะที่ตัวอย่าง 2) คำว่า สวย กลับแสดงความหมายในเชิงตรงกันข้าม ซึ่งคู่สนทนาทราบดีว่าเป็นการขู่แกลมประชด อาจเกิดเหตุการณ์ทางลบหรือการวิวาทขัดแย้งได้ นี่เป็นตัวอย่างที่ทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าในการใช้ภาษาจริงๆ นั้น ความหมายจะลื่นไหลไปตามบริบทและเจตนาของผู้พูดได้ ซึ่งในทางวัจนปฏิบัติศาสตร์ให้ความสำคัญกับความหมายของผู้พูด (speaker's meaning) เป็นอันมาก เพราะไม่เพียงแปรตามเจตนาของผู้พูด แต่ยังมีลักษณะอ่อนไหวตามบริบท (context-sensitive) หรือตามเหตุการณ์ที่แวดล้อมการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคู่สนทนา ซึ่งหากเราใช้แนวคิดของ Chomsky มาอธิบาย ตัวอย่างทั้งสองในข้างต้นจะไม่ต่างกันเลย ทั้งๆ ที่เจ้าของภาษาทราบดีว่าต่างกัน

นักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความคิดคล้ายคลึงกัน แต่มองบริบทในมิติที่กว้างกว่านั้น กล่าวคือ การใช้ภาษาเกิดขึ้นได้ก็เพราะมนุษย์มีการปฏิสัมพันธ์กัน และการปฏิสัมพันธ์นั้นเมื่อทำซ้ำๆ เป็นกิจลักษณะแล้วก็จะกลายเป็นวิถีปฏิบัติทางสังคมไปด้วย เนื่องจากบริบททางสังคมนั้นแฝงไปด้วย ค่านิยม ความเชื่อ อุดมการณ์ และอำนาจ การใช้ภาษาของมนุษย์จึงนับเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมด้วยเช่นกัน หรือที่เรียกว่าวาทกรรม (Discourse) นักคิดคนสำคัญในกลุ่มนี้

มีด้วยกันหลายท่าน อาทิ Goffman (1956, 1961), Fairclough (1989, 1995), Fowler (1991), Van Dijk (1995, 1998), Gee (1999), Wodak (2001) ฯลฯ

คำว่า “วาทกรรม” นั้น ในภาษาอังกฤษมีนักคิดคนสำคัญ คือ Gee (1999, 6-9) ได้พยายามอธิบายแยกความต่างระหว่างแนวทางในการวิเคราะห์การใช้ภาษาไว้ว่ามีด้วยกันสองแนวทาง คือ (1) “discourse” (with little d) และ (2) “Discourse” (with big D) กล่าวคือ คำที่หนึ่งนั้นจะใช้ในแง่หมายถึงเฉพาะตัวภาษา ขณะที่วาทกรรมตัวหลัง ซึ่งใช้อักษรพิมพ์ใหญ่จะใช้ในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างวิถีปฏิบัติกับการใช้ภาษาอันนำไปสู่วิถีปฏิบัติที่มีอยู่ในสังคม เช่นเดียวกับ Fairclough (1989, 1995) ได้กล่าวถึงการวิเคราะห์ภาษาในทำนองเดียวกันกับแบบ “Discourse” (with big D) โดยมองว่าสังคมมีอิทธิพลปั่นแต่งภาษาพอๆ กับที่ภาษาก็มีผลในการปั่นแต่งสังคมเช่นกัน ซึ่งแนวคิดนี้จะต่างจากกลุ่มนักคิดแนว Sapir-Whorf ที่มองเพียงด้านเดียวคือ ภาษากำหนดความคิดของคน มิใช่การมีอิทธิพลซึ่งกันและกัน ในบทความนี้ ขอคิดเห็นหรือการแสดงผลการวิเคราะห์ใดๆ ของผู้วิจัยจะเป็นไปตามแนว “Discourse” (with big D)

ก่อนจะเข้าสู่การอธิบายเรื่องของผู้หญิงกับอุปถัมภ์สัตว์ ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างง่ายๆ ในสังคมไทย ทั้งนี้เพื่อให้เห็นว่าภาษาและสังคมมีอิทธิพลกำหนดกันและกัน ไม่ใช่ด้านใดด้านหนึ่งเป็นฝ่ายกำหนด เช่น สารเสพติดกระตุ่นระบบประสาท ซึ่งคนไทยเคยเรียกว่า “ยาม้า” เนื่องจากบนซองบรรจุและรูปที่ประทับลงบนเม็ดยาดังกล่าวเป็นรูปหัวม้า คนที่ขายจึงเรียกดานนี้ว่า “ยาม้า” คนอื่นๆ ซึ่งไม่ทราบที่มาอาจไม่เข้าใจ หรือถ้าเข้าใจก็สามารถมองได้ว่าเป็นการอุปถัมภ์ คือ คาดว่าเสพเข้าไปแล้วจะคึกคะนองมีกำลังเหมือนม้า เนื่องจากแต่เดิมนั้นม้าเคยเป็นสัตว์ใช้งานในการเดินทาง โดยเฉพาะกรณีเร่งรีบ เช่น การส่งสาส์นด้วยม้าเร็ว ในเวลาต่อมาเกิดคดีอาชญากรรมมากมายที่เกิดจากอาการขาดสติหลังเสพยาชนิดนี้ นายเสนาะ เทียนทอง ซึ่งเป็นนักการเมืองที่ดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีในครั้งนั้นได้ให้สัมภาษณ์สื่อมวลชน โดยเรียกสารเสพติดชนิดนี้ว่า “ยาบ้า” แทน เนื่องจากมองว่าการเสพยาชนิดนี้แล้วทำให้คนปกติกลายเป็นคนผิดปกติ หรือขาดสติและเสียสติจนทำสิ่งที่ผิดๆ ได้ เมื่อสื่อมวลชนเผยแพร่คำเรียกดังกล่าวนี้มากเข้าๆ ต่อมาคำนี้ก็ ได้กลายเป็นคำเรียกทั่วไปในการอ้างถึงสารเสพติดชนิดนี้

เราจะเห็นได้ว่าในช่วงแรกนั้น ผู้ชายหรือคนคิดสัญลักษณ์ที่ชองยา ซึ่งเรียกสารเสพติดชนิดนี้ว่า “ยาม้า” มีส่วนชี้ชวนให้เชื่อว่าเมื่อเสพเข้าไปแล้วจะมีพลังมากเหมือนม้านั้น จงใจใช้ภาษากำหนดความคิดผู้เสพหรือคนอื่นๆ ที่อาจจะกำลังคิดเป็นลูกค้ำ แต่ต่อมากำเรียกนี้ก็ถูกเปลี่ยนไปเพราะการกระทำ คือ คดีความดังที่กล่าวมาแล้ว ทำให้ผู้มีอำนาจในทางการเมืองและสื่อ ซึ่งมีอิทธิพลในการเผยแพร่ความคิดมีส่วนกำหนดคำเรียกเสียใหม่ว่าเป็น “ยาบ้า” ซึ่งผู้วิจัยเข้าใจว่าเป็นการเรียกเพื่อประณามคนเสพ และต้องการเตือนสติผู้อื่นว่าถ้าอยากเป็นคนปกติ ไม่อยากเป็นคนบ้า ก็ไม่ควรไปยุ่งเกี่ยวกับสิ่งนี้ ในกรณีนี้ถือว่าสังคมกำหนดภาษา อย่างไรก็ตาม มิใช่ว่าคน

ทั้งสังคมมีอำนาจเท่าๆ กันในการที่จะกำหนดภาษา ดังตัวอย่างที่ยกไว้ในข้างต้น คือ นักการเมือง กับ สื่อ เมื่อผู้มีอำนาจมีส่วนหรือเป็นผู้กำหนดภาษาโดยตรง ซึ่งง่ายต่อการที่คนทั่วไปจะยอมรับ ภาษาที่ถูกกำหนดใหม่นั้นก็ย่อมมีอิทธิพลบังคับสังคมได้ เช่น ทำให้เกิดการตั้งข้อรังเกียจกับการเสพยาชนิดนี้ หรือเกิดความรู้สึกหวาดกลัว ไม่อยากยุ่งเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้

3. วาทกรรม ผู้หญิง และอุปลักษณสัตว์

เลคอฟ และจอห์นสัน (Lakoff และ Johnson, 1980) นับเป็นนักทฤษฎีคนสำคัญที่ชี้ให้เห็นว่า การใช้ภาษาเชิงอุปลักษณนั้นมีอยู่ทั่วไปในชีวิตประจำวัน มิใช่จะมีแต่ในนวนิยายหรือบทกวีแต่อย่างใด อันที่จริงในสมองของมนุษย์มีระบบความคิดเชิงเปรียบเทียบ หรือคิดข้ามขอบเขตระหว่างสิ่งต่างๆ รอบตัวอยู่โดยตลอดอยู่แล้ว และความคิดในลักษณะนี้ก็จะแสดงออกในการใช้ภาษาที่ข้ามขอบเขต เช่น ข้ามระหว่างขอบเขตของเงินกับเวลา แต่ขอบเขตที่เป็นประเด็นสำคัญที่ผู้วิจัยอยากจะกล่าวถึงในบทความนี้ คือ ระหว่างขอบเขตความเป็นมนุษย์กับสัตว์ ซึ่งเลคอฟและเทอร์เนอร์ (Lakoff and Turner, 1989) ได้แสดงตัวอย่างภาษาอังกฤษไว้อย่างชัดเจนว่า สัตว์มักเป็นขอบเขตต้นเค้า (source domain) ที่เป็นแรงจูงใจให้มนุษย์มักเปรียบเทียบผู้คนเป็นสัตว์ชนิดต่างๆ ได้มาก

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่น่าสนใจคือ เหตุใดเราจึง “เลือก” สัตว์ชนิดหนึ่งๆ เพื่อเปรียบเทียบคนกลุ่มนั้นกลุ่มนี้ และเหตุใดจึง “เลือก” เพียงบางลักษณะของสัตว์ชนิดนั้นๆ มาเปรียบเทียบ ทั้งที่โดยธรรมชาติแล้วสัตว์ชนิดหนึ่งๆ ก็มีหลายลักษณะรวมๆ อยู่ในตัว และอีกประเด็นหนึ่งที่คงหลีกเลี่ยงไม่กล่าวถึงไม่ได้ นั่นคือ การใช้ภาษาใดๆ ของมนุษย์ ซึ่งก็รวมการใช้อุปลักษณด้วย ล้วนเกิดขึ้นระหว่างปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ภายใต้บริบทอันเกี่ยวข้องกับความสำเร็จของกลุ่มคน อุดมการณ์ และอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน

ในลำดับแรกนี้ ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างคำที่แสดงการอุปลักษณที่ใกล้ตัวมากที่สุด ซึ่งได้เกริ่นไปบ้างแล้วในบทนำ คือ “หนู” หากเป็นการวิเคราะห์แบบ “discourse” (with little d) คำนี้จะเพียงคำสรรพนามธรรมดาๆ คำหนึ่งที่เด็กและผู้หญิงใช้แทนตัวเองเวลาที่พูดกับผู้ที่อาวุโสกว่า แต่หากมองให้ลึกลงไปตามแนว “Discourse” (with big D) และเชื่อมโยงไปกับอุปลักษณอื่นๆ ที่มีใช้กันอยู่ อาทิ “แมวไม่อยู่ หนูร่าเริง” เราจะเห็นว่า “หนู” มิได้เป็นเพียงคำสรรพนามเท่านั้น แต่การที่เด็ก หรือโดยเฉพาะผู้หญิงซึ่งจะต้องเป็น “หนู” ไปตลอดชีวิตตราบไต่ที่ยังมีการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นที่อาวุโสกว่า ในขณะที่ผู้ชายส่วนใหญ่จะเป็น “หนู” ก็เฉพาะตอนยังเป็นเด็กเท่านั้น สิ่งนี้ชี้ให้เห็นว่า “หนู” ในสังคมไทยเป็นเครื่องมือสื่อความหมายถึงคนที่ไร้อำนาจหรือด้อยอำนาจกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง เมื่อต้องแสดงความสัมพันธ์ทางสังคม “หนู” จึงมิใช่เพียงการสื่อความหมายถึงลักษณะรูปร่างเล็กกว่าหรืออายุน้อยกว่าแต่เพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ คำสรรพนาม ก็ได้มาเพราะมนุษย์มีการปฏิสัมพันธ์กันจนกลายเป็นวิถีปฏิบัติ หากผู้พูดเป็นผู้หญิงและจะต้องสนทนากับผู้ที่อาวุโสกว่า

หรือมีตำแหน่งสูงกว่า ผู้พูดคนนั้นก็แทนตัวเองด้วยคำสรรพนามนี้ โดยที่อาจจะไม่รู้ตัวและโดยไม่รู้สึกราวจะต้องตั้งคำถามใดๆ การใช้คำแทนตนเองเช่นนี้ได้กลายเป็นวิถีปฏิบัติ (social practice) ไปเสียแล้ว เมื่อพิจารณาพร้อมกับสำนวน “แมวไม่อยู่ หนูร่าเริง” ก็ยังเห็นความเชื่อมโยงที่ชัดเจนว่า ในสังคมไทย แมว กับ หนู เป็น สัตว์คู่ตรงข้ามซึ่งแทนระหว่างผู้มีอำนาจมากกว่าและผู้ด้อยอำนาจ หนูจะมีอำนาจได้ก็ต่อเมื่อปราศจากแมว หรือในยามที่ไม่มีผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าตนเท่านั้น

ขณะเดียวกัน หากเราพิจารณาการใช้ชีวิตของหนูจริงๆ แล้ว เราจะเห็นว่าหนูเป็นสัตว์ที่มักจะอยู่แบบหลบๆ ซ่อนๆ ลักษณะการปรากฏตัวที่ไม่โจ่งแจ้งนี้ อาจตีความได้ถึงความสัมพันธ์กับบรรทัดฐานของสังคมไทยเกี่ยวกับผู้หญิงที่ว่า ผู้หญิงไม่ควรแสดงออกมาก ควรรู้จักสงบเสียมตลอดจนสำรวมกิริยาท่าที หากหญิงใดแสดงออกมาก ก็อาจจะถูกเรียกเป็นสัตว์อีกประเภทหนึ่งคือ “แรด” ในขณะที่ชายมีสิทธิ์จะแสดงออกได้มากกว่า และไม่ถูกจัดเป็นสัตว์ประเภทใด ยกเว้นกรณีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทางเพศ จึงจะถูกเปรียบเปรยว่า “เจ้าชู้ไก่แจ้”

การที่ผู้หญิงแสดงออกมากแล้วถูกเรียกว่า “แรด” ผู้เขียนสันนิษฐานว่าน่าจะมีที่มาซึ่งสัมพันธ์กับสำนวน “เสือ สิงห์ กระทิง แรด” แม้ว่าสำนวนชุดสี่อย่างนี้ หากพิจารณาตามแนวคิด discourse (with little d) จะมีความหมายกลางๆ ว่า “กลุ่มคนที่น่ากลัว อาจเป็นอันตรายต่อคนทั่วไปได้” แต่เมื่อแยกทีละประเภทออกจากกัน จะมีเพียง แรด เท่านั้น ที่ถูกนำมาเรียกผู้หญิง ส่วน เสือ จะถูกเลือกไปกล่าวถึงผู้ชาย เช่น “เสือผู้หญิง” ซึ่งหมายถึง ชายคนนั้นเจ้าชู้ชนิดอาจทำมิติมีร้ายต่อผู้หญิงได้ โดยความหมายจะรุนแรงกว่า “เจ้าชู้ไก่แจ้” ที่เน้นเพียงอาการหวานแสนหึงไปทั่ว แต่ไม่ถึงขั้นผิดศีลหรือผิดข้อกฎหมายของบ้านเมือง

หากเราพิจารณาตามธรรมชาติความดุร้ายของสัตว์ทั้งหมดนี้ เสือ ถือได้ว่าเป็นเจ้าป่า ว่าเป็นสัตว์ด้วยกันหรือแม้แต่คน เพียงแค่เห็นรอยเท้าเสือก็รู้สึกขวัญผวา ในขณะที่แรดไม่ค่อยมีการกล่าวถึงพฤติกรรมที่ดุร้าย รวมทั้งไม่ปรากฏในสำนวนอื่นๆ ของไทยให้เห็นถึงลักษณะที่น่ากลัวในแง่อาจถึงขั้นทำร้ายอย่างรุนแรงได้ ดังนั้นอาจเป็นไปได้ว่า ผู้หญิงที่แสดงออกมากนั้น แม้จะถูกเรียกว่า “แรด” แต่ก็ไม่ได้ถูกจัดว่าเป็นกลุ่มคนอันตรายร้ายแรง แต่ด้วยคำนี้มีที่อยู่ร่วมกับสัตว์อื่นๆ ที่น่ากลัวในสำนวนชุดสี่อย่าง เลยอาจทำให้คำๆ นี้มีอรรถลักษณะทางลบติดมาด้วยเมื่อปรากฏโดดๆ อันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นได้อาจจะมาจากสำนวน “จับผู้ชาย” ซึ่งในคำกล่าวนี้ผู้ชายจะตกเป็น “เหยื่อ” ในขณะที่หญิงเป็นสัตว์ผู้ล่า

การวิเคราะห์ของผู้วิจัยนี้จะตรงข้ามกับงานวิจัยของ วรวรรณ เพ็ชรกิจ (Petchkij, 2008) เนื่องจากผู้วิจัยเน้นที่ถ้อยคำสำนวนที่มีใช้กันทั่วไป มิได้เก็บข้อมูลเฉพาะเจาะจงจากเอกสารประเภทใดประเภทหนึ่ง ส่วนงานวิจัยของ วรวรรณ เพ็ชรกิจ (Petchkij, อ้างแล้ว) นั้น มุ่งเน้นมุมมองทางลบต่อเพศชายโดยเก็บจากหนังสืออ่านเล่น (pocket book) และข้อมูลอีกส่วนหนึ่งจากข่าวหนังสือพิมพ์ ซึ่งน่าจะลงข่าวอาชญากรรมเป็นส่วนใหญ่ จึงไม่น่าแปลกใจที่จะมีการใช้ภาษาที่

แสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงไม่ใช่สัตว์ผู้ล่า แต่เป็นผู้ด้อยกว่าและเป็นเหยื่อของผู้ชาย ซึ่งการที่จะตกเป็นข่าวดังนั้นก็มักเป็นความผิดถึงขั้นละเมิดข้อกฎหมาย ดังนั้นจึงไม่แปลกที่ข้อมูลจะแสดงมุมมองทางลบต่อเพศชาย แต่ที่น่าสนใจ คือ ชายจะถูกเปรียบเทียบเป็นสัตว์ชนิดต่างๆ แปรผันตามน้ำหนักความผิดที่กระทำ

ผู้วิจัยขอย้อนกลับไปคำที่ว่า หนู อีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากยังมีข้อสันนิษฐานอื่นถึงที่มาอีกประการหนึ่งที่ได้กล่าวไว้ตั้งแต่ต้น คือ เด็กเล็กๆ เมื่อแรกเกิดนั้น หากยังไม่มี การตั้งชื่อ ผู้เฒ่าผู้แก่ มักเรียกสั้นๆ ว่า ยัยหนู หรือ ตาหนู หรือบ่าวไพร่ที่จะเรียกว่า คุณหนู ในกรณีนี้ต้องยอมรับว่าเป็นการเรียกด้วยความเอ็นดู อาจเป็นด้วยอรรถลักษณะด้านขนาด กล่าวคือ หนูเป็นสัตว์ที่ตัวเล็ก โดยเฉพาะเมื่อแรกเกิดจะเล็กมาก และตัวแดงๆ จึงมีลักษณะบางอย่างคล้ายๆ เด็กทารกที่ต้องประคบประหงมในการเลี้ยงดู แม่เด็กจะได้รับการตั้งชื่อและเริ่มเติบโตมากขึ้นแล้วก็ตาม พ่อแม่หลายคนก็ยังติดที่จะใช้คำว่า หนู นำหน้าชื่อเล่น โดยเฉพาะเด็กผู้หญิง เช่น หนูนิด² การเรียกของคนรอบข้างย่อมมีส่วนกำหนดอัตลักษณ์ให้กับผู้เรียกได้เช่นกัน จนอาจกลายเป็นที่มาทำให้ผู้เรียกแทนตนเองเช่นนั้นไปด้วย โดยเฉพาะผู้หญิง ในขณะที่ผู้ชายเมื่อโตแล้วจะแทนตัวเองด้วย ผม ซึ่งนักวิเคราะห์ส่วนใหญ่เห็นพ้องต้องกันว่าน่าจะมาจาก กระผม หรือ เกล้ากระผม ซึ่ง ผม ในที่นี้ก็เป็นส่วนหนึ่งของ เกล้า ของผมบนศีรษะนั่นเอง การใช้คำเหล่านี้ ในสมัยก่อนจะแสดงการนบนาบต่อผู้ที่อาวุโสกว่า โดยเฉพาะเมื่อเริ่มรับราชการ ในขณะที่ผู้หญิงไม่ต้องออกไปทำงานแบบนั้น

บทบาทของผู้หญิงในสังคมไทยแต่เดิมจึงมีแต่เป็นลูกสาว เป็นภรรยา และเป็นแม่ ไม่ใช่คนทำงานอย่างในปัจจุบัน เมื่อผู้หญิงเติบโตจนออกเรือนไปแล้ว หากเป็นภรรยาที่ดีก็จะได้ชื่อว่า “แม่ศรีเรือน” จะเห็นได้ว่าคำว่า แม่ นั้นมีความหมายทางบวกตลอด แต่ในฐานะภรรยา หรือเรียกคำไทยเดิมว่า เมีย นั้น ไม่แน่เสมอไปว่ามีความหมายทางบวก แต่กลับปรากฏในสำนวนที่แสดงความหมายทางลบโดยรวมอยู่กับสัตว์ชนิดดูร้ายที่เลื่องไม่เชื่อง เช่น “ช้างสาร ฐเห่า ข่าเก่า เมียรัก” ทั้งสี่อย่างนี้เป็นสิ่งที่ (ชาย) ต้องพึงระวัง แต่ไม่พบว่ามีสำนวน “ช้างสาร ฐเห่า ข่าเก่า ผัวรัก” ให้ผู้หญิงต้องพึงระวังบ้าง ตัวอย่างดังกล่าวนี้คงพอจะทำให้เราเห็นถึงการเลือกปฏิบัติทางภาษาตลอดจนการกดขี่ทางเพศ และอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันในสังคม แต่ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในสมัยก่อนชายเป็นฝ่ายออกไปทำงานหาเลี้ยงครอบครัว ส่วนหญิงเป็นฝ่ายที่ไม่ได้ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน เป็นผู้ไม่มีรายได้ จึงเป็นผู้ถูกเลี้ยงดู เมื่อไม่มีรายได้ก็พลอยเป็นเหตุให้ไม่มีอำนาจต่อรองได้เช่นกัน รวมทั้งหากขาดผู้เลี้ยงดูหญิงอาจจะตกที่นั่งลำบาก จนอาจคิดเลยเถิดไปเป็นเรื่องเสียหน้า และเกิดมีสำนวนว่า “เสียทองเท่าหัว ไม่ยอมเสียผัวให้ใคร” แต่ในสังคมปัจจุบันได้มีการ

² โปรดสังเกตว่า แม้ชื่อเล่นของผู้หญิงก็แสดงขนาดหรือปริมาณที่เล็กเช่นกัน ซึ่งคงจะไม่มีใครนำชื่อเหล่านี้ไปตั้งให้กับลูกชาย เช่น นิด หน่อย น้อย ก้อย ฯลฯ

เปลี่ยนแปลงบทบาทของหญิงชายไปมากแล้ว ดังนั้นผู้ใช้ภาษาทั้งหลายจึงควรตระหนักถึงสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปด้วย มิใช่จะยึดติดตามสำนวนที่ยังคงใช้อยู่เช่นนั้น

หากพิจารณางานวิจัยที่เกี่ยวกับอุปลักษณสัตว์และผู้หญิงในภาษาอังกฤษ อาทิ ไฮเนส (Hines, 1995) ก็จะพบข้อคิดเห็นที่ดูจะเป็นสากล กล่าวคือ มีมโนทัศน์ที่มองว่า “หญิงที่พึงปรารถนาคือสัตว์ที่มีขนาดเล็ก” [DESIRED WOMAN IS SMALL ANIMAL] ไฮเนส (Hines, อ้างแล้ว) ได้แสดงผลการวิเคราะห์ภาษาอังกฤษไว้เช่นกันว่า หญิงมักถูกเปรียบเทียบให้เป็นสัตว์ที่มีขนาดเล็ก มีกำลังอ่อนด้อย หรือเป็นเหยื่อของสัตว์ใหญ่ เช่น เป็นกระต่าย (rabbit) กวาง (deer) หรือเป็นลูกนกถูกจับ (chick) หากเราย้อนกลับมาดูคำที่ใช้ในสังคมไทย หนู เป็นสัตว์ที่มีขนาดเล็กเช่นกัน เมื่อหญิงไทยใช้คำนี้แทนตัวเองก็จะแลดูน่ารักน่าเอ็นดู คนฟังซึ่งอาจเผลอรูสึกพึงพอใจไปด้วย แต่ถ้าเมื่อใดหญิงปฏิบัติตนไม่เป็นไปตามบรรทัดฐานหญิงไทยจะกลายเป็นสัตว์ขนาดใหญ่ เช่น แรด หรือถูกเหมารวมอยู่กับสัตว์ร้ายที่มีขนาดใหญ่ เช่น ช้างสาร กับ งูเห่า เป็นต้น

อนึ่ง มีข้อที่น่าสนใจถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมประการหนึ่งจากคำที่แสดงอุปลักษณ อาทิ คำว่า หนู ในภาษาไทยมีเพียงศัพท์เดียว หรือ กระต่าย ก็มีเพียงศัพท์เดียว ในขณะที่ภาษาอังกฤษมีการแยกระหว่าง mouse กับ rat ในการอ้างถึงหนู และ rabbit กับ hare ในการอ้างถึงกระต่าย คำทั้งสองคู่นี้ต่างกันด้วยขนาดและแหล่งที่อยู่อาศัย rat จะใช้อ้างถึงหนูที่มีขนาดใหญ่ เช่น หนูตามท่อ ขณะที่ mouse จะหมายถึง หนูที่มีขนขาวฟู หรือหนูขนาดเล็กที่อาศัยตามบ้านของผู้คน (ที่มักจะกลายเป็นเหยื่อของแมว)

หากใครสักคน (ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องเป็นหญิง) ถูกเปรียบเทียบเป็น “rat” เขาจะกลายเป็นบุคคลที่ไม่น่าพึงปรารถนาทันที เช่น

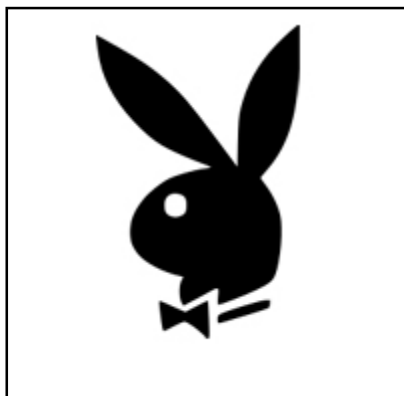
3) He is a rat. (Lakoff & Turner, 1989)

4) But you promised to help us, you rat! (Longman, 1995)

ทั้งสองประโยคแสดงมุมมองและค่านิยมทางตะวันตกของผู้ใช้ภาษาอังกฤษว่า อุปลักษณ “หนู” นั้นทำให้คนที่ถูกเปรียบเทียบกลายเป็นคนน่ารังเกียจ ไม่น่าไว้วางใจ ไม่ซื่อสัตย์ เช่น เมื่อสัญญาแล้ว แต่กลับผิดคำพูด เป็นต้น ในขณะที่คำว่า mouse ถูกนำมาเรียกอุปกรณ์ส่วนของคอมพิวเตอร์ที่มีสายและมองดูคล้ายๆ กับหนูที่มีหาง แม้ว่าอุปกรณ์ดังกล่าวแต่เดิมที่จะเคยมีขนาดใหญ่ก็ตาม แต่ก็ไม่ได้ถูกเรียกว่า rat แต่ประการใด เหตุผลข้อหนึ่งอาจเป็นเพราะ rat ถูกใช้เป็นอุปลักษณทางลบไปก่อนหน้าที่จะมีอุปกรณ์นี้เกิดขึ้น ความหมายทางลบที่ติดมากับคำว่า rat คงไม่น่าพึงใจนักหากจะนำมาเรียกอุปกรณ์ที่เชื่อมต่อกับคอมพิวเตอร์ ซึ่งถือเป็นอุปกรณ์สำนักงานอย่างหนึ่งที่มนุษย์ต้องสัมผัสอยู่บ่อยครั้ง

ส่วนคำที่อ้างถึงกระต่ายซึ่งใช้เป็นอุปลักษณผู้หญิงในแง่ที่อ่อนแอและเป็นเหยื่อของผู้ชายได้ง่าย คือ *rabbit* หากพิจารณาตามธรรมชาติ *rabbit* ซึ่งหมายถึง กระต่ายบ้าน จะมีรูปร่างขนาดเล็กกว่า *hare* ที่เป็นกระต่ายป่าและมีขนที่หยากกว่า หากเรามองในแง่การปฏิสัมพันธ์ คงไม่มีใคร *hare* มาเป็นสัตว์เลี้ยงในบ้านที่สามารถจะมีปฏิสัมพันธ์กับคนในบ้านได้ ผิดกับ *rabbit* ซึ่งมีขนาดเล็กกว่า แลดูน่ารักกว่า เป็นที่นิยมเพาะเลี้ยงและซื้อหามาไว้ในบ้านได้ เพราะไม่มีนิสัยดุร้ายจึงไม่เป็นอันตรายกับเด็ก ๆ หรือสมาชิกในบ้าน ความที่ *rabbit* มีขนาดเล็ก ดูบอบบาง และไม่ทำอันตรายต่อผู้คนนั้น จึงได้กลายมาเป็นอุปลักษณอ้างถึงผู้หญิงที่พึงปรารถนา (ของชาย) ในขณะที่สังคมไทยแต่เดิมนั้นไม่มีความนิยมเลี้ยงกระต่ายเป็นสัตว์เลี้ยงในบ้าน จึงไม่แปลกที่ภาษาไทยไม่ค่อยมีการนำสัตว์ชนิดนี้มาเป็นสำนวนเปรียบเปรยมากนัก จะมีก็แต่การเปรียบชายเป็น “กระต่ายที่หมายจันทร์” ซึ่งน่าจะเป็นกระต่ายป่า (กระต่าย คือ ชายที่ฐานะด้อยต่ำ ส่วน จันทร์ คือ หญิงที่สูงศักดิ์)

นอกจากตัวภาษาแล้ว ยังมีประเด็นเชิงสัญลักษณ์ที่น่าสนใจ คือ กระต่ายยังกลายเป็นสัญลักษณ์ของคำว่า *playboy* หรือหนุ่มเจ้าชู้ ที่ชอบหวานแสนหิ่ไปทั่ว ดังที่เราจะเคยเห็นรูปสัญลักษณ์ที่แสดงด้วยหัวกระต่าย ซึ่งน่าจะแทนผู้หญิงหรือเพศหญิงซึ่งเป็นที่ปรารถนาของเพศชาย แต่รูปสัญลักษณ์ดังกล่าวมิได้แสดงแต่อุปลักษณตัวแทนของเพศหญิงอย่างเดียว ดังจะสังเกตเห็นได้ว่าที่คอของรูปสัญลักษณ์หัวกระต่ายนั้นมีหูกระต่ายแบบชุดเสื้อนอกของผู้ชายผูกไว้ด้วย

รูปที่ 1³

³ แหล่งที่มาของรูป <http://www.famouslogos.org/playboy-logo>

ในเว็บไซต์ <http://www.famouslogos.org/playboy-logo> ได้มีการกล่าวถึง Art Paul ว่าเป็นผู้ที่ออกแบบสัญลักษณ์ดังกล่าวนี้ให้กับนิตยสาร *Playboy* ซึ่งเป็นนิตยสารสำหรับกลุ่มลูกค้าผู้ชาย โดยเริ่มใช้สัญลักษณ์นี้ตั้งแต่การตีพิมพ์ฉบับที่สอง จากนั้นทางนิตยสารก็ใช้สัญลักษณ์นี้เรื่อยมาทุกๆ ฉบับ นับแต่ปี ค.ศ.1953 ตลอดจนสินค้าอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องก็จะมีการใช้สัญลักษณ์นี้จนเป็นที่ทราบกันโดยไม่ต้องมีคำว่า “playboy” ทางเว็บไซต์ได้ลงข้อความไว้ว่า

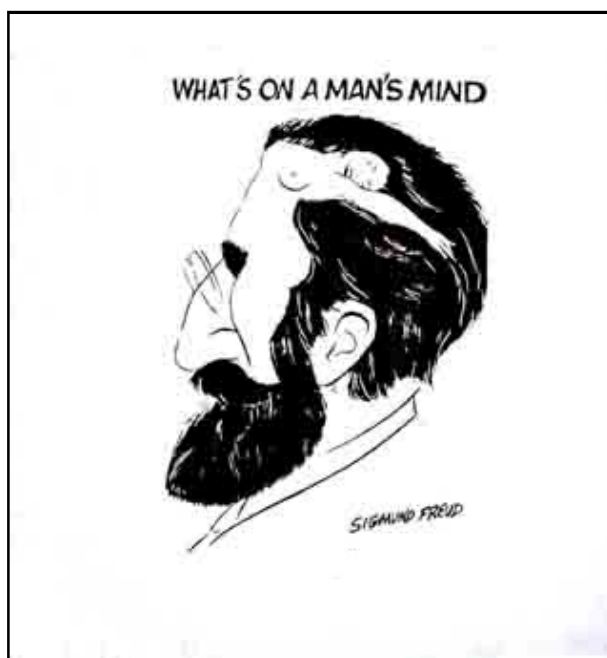
According to the designer of the playboy logo, he chose the rabbit because of its “humorous sexual connotation” and also because the representation was “frisky and playful”. The playboy logo is undoubtedly mischievous in its nature.

คำแปล

ตามคำกล่าวของผู้ออกแบบสัญลักษณ์เพลบอย เขาเลือกใช้กระต่ายเป็นสัญลักษณ์ ก็เพราะมันมี “ความหมายแฝงทางเพศที่น่าขบขัน” อีกทั้งเป็นเพราะภาพแทนดังกล่าวมีลักษณะ “ชวนให้กระปรี้กระเปร่าและเต็มไปด้วยการหยอกล้อ” จึงไม่ต้องสงสัยเลยว่าสัญลักษณ์เพลบอยดังกล่าวนี้จะมีลักษณะชวนให้สนุกสำราญโดยธรรมชาติของตัวมันเอง

หากเป็นจริงตามที่เว็บไซต์กล่าวอ้างดังนี้ นักออกแบบท่านนี้ก็มิได้คิดภาพสัญลักษณ์ดังกล่าวขึ้นเองอย่างอิสระ โดยที่ไม่ถูกอิทธิพลรอบตัวครอบงำ ความหมายแฝงที่ติดมากับอุปลักษณ์กระต่ายเป็นปริบทที่อยู่รอบตัวเขา เมื่อเขาหยิบมันมาใช้ก็ยิ่งเป็นการตอกย้ำความหมายนี้ให้แจ่มชัดยิ่งขึ้นไปอีกว่า ผู้หญิงที่พึงปรารถนาทางเพศควรจะทำตัวเล็กๆ ตามลักษณะของกระต่าย ควรทำตัวน่าเอ็นดูยอมให้หยอกล้อหรือล้อเล่นได้ง่าย ไม่ใช่เป็นสัตว์ดุร้าย

ในความเห็นของผู้วิจัย การที่เขาเลือกส่วนหัวมาเป็นสัญลักษณ์ดังกล่าวนี้ อาจมิใช่แค่เพียงเพราะว่าหัวของกระต่ายนั้นเป็นเป็นส่วนที่เด่นที่สุดอันจะสังเกตเห็นได้ง่าย ว่ากำลังหมายถึงกระต่าย ไม่ใช่สัตว์ชนิดอื่นๆ แต่ที่คอยกลับเลือกใช้สัญลักษณ์ที่เด่นของเสี้นอกของผู้ชายประกอบกันด้วย หากเรามองภาพนี้เป็นศีรษะของคนๆ หนึ่ง ก็อาจกล่าวได้ว่า ส่วนหัวหรือในสมองของคน (ผู้ชาย) นั้นๆ คิดแต่เรื่องจะ “จับ” ผู้หญิง หรือจับกระต่ายนั่นเอง ซึ่งสิ่งนี้ก็ดูจะสอดคล้องกับภาพติดตลกที่ล้อเลียนฟรอยด์ นักทฤษฎีทางจิตวิทยาคนสำคัญ ผู้ที่มักกล่าวถึงเรื่องเพศว่าเป็นต้นเหตุของหลายๆ สิ่ง ดังที่ปรากฏในรูปที่ 2

รูปที่ 2⁴

อย่างไรก็ตาม *playboy* ก็มีได้มีความหมายเชิงลบเท่าใดนัก หากเทียบกับคำว่า *womanizer* ซึ่งหมายถึงชายที่มีพฤติกรรมทางเพศกับหญิงที่อาจเข้าข่ายผิดศีลธรรมหรืออาจผิดกฎหมายด้วย เช่น อาจมีลักษณะของการล่อลวง รวมทั้งพฤติกรรมเจ้าชู้ต่างๆ อนึ่ง คำว่า *womanizer* นี้ชวนให้สงสัยว่าหน่วยเติมท้าย *-ize* ซึ่งโดยปกติจะหมายถึง ทำให้เป็น แต่ทำไมในที่นี้กลับมิได้แปลว่า ทำให้เป็นหญิง แต่ประการใด และเมื่อรวมกับหน่วยเติมท้าย *-er* ซึ่งหมายถึง ผู้กระทำ ความหมายโดยรวมกลับใกล้เคียงกับสำนวน “เสือผู้หญิง” ของไทยมาก ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าคำว่า *womanizer* นี้อาจมีที่มาที่มากกว่าลัทธิภาษาศาสตร์ (semantics) จะให้คำตอบได้ เพราะเมื่อพิจารณาแล้ว หน่วยเติมท้าย *-ize* ในที่นี้น่าจะแปลว่าทำให้ผู้หญิงกลายเป็นเหยื่อเสียมากกว่า

ที่กล่าวทั้งหมดนี้ อาจมองได้ว่าในสังคมตะวันตกหรือในวัฒนธรรมที่ใช้ภาษาอังกฤษผู้ชายมักไม่ค่อยถูกเปรียบเปรยหรืออุปลักษณ์เป็นสัตว์เท่าใดนัก อันที่จริงคำว่า *playboy* ก่อนข้างจะมีความหมายทางบวกมากกว่า คือหมายถึง หนุ่มเจ้าสำราญ ในขณะที่ผู้หญิงในวัฒนธรรมตะวันตกที่ใช้ภาษาอังกฤษกลับเป็นฝ่ายที่ถูกมองว่า “จับ” ผู้ชาย ผู้หญิงก็จะถูกอุปลักษณ์ให้เป็น

⁴ ภาพล้อเลียน ชิกมัน ฟรอยด์ นี้ ได้มีการเผยแพร่บ่อยครั้งจนไม่ทราบที่มาที่แน่ชัด ผู้วิจัยได้ภาพนี้จากบทความวิจัยของ Giora (1991) โดยผู้วิจัยได้ทำการปรับแต่งบางส่วน ได้แก่ แสง ความคมชัด และขนาดของภาพ

สัตว์ทันที ดังจะเห็นได้จากการใช้คำว่า *chick*⁵ อ้างถึงผู้หญิงสาวที่ถูกมองว่าเป็นอันตรายต่อผู้ชาย นอกเหนือไปจากการอ้างถึง ลูกนก ลูกเจี๊ยบ ทั้งนี้อาจเป็นด้วยอรรถลักษณะ “ความอ่อนวัย และดูน่ารัก ไร้เดียงสา” เป็นเหตุให้ถูกมองว่าสามารถล่อลวงชายให้เคลิ้มหลงใหลได้ง่าย โฮล์มส์ (Holmes, 1992) เองก็ได้กล่าวถึงการอุปลักษณผู้หญิงเป็นไก่ (chicken metaphor) ไว้ในภาษาอังกฤษเช่นกัน โดยกล่าวว่าอุปลักษณเช่นนี้แสดงการกดขี่ทางเพศ (sexism) ผู้หญิงที่หวานเสน่ห์ดึงดูดผู้ชายอาจกลายเป็น “ไก่” แต่ผู้ชายสามารถทำสิ่งเดียวกันนี้ได้โดยไม่ต้องกลายเป็นสัตว์ชนิดใดๆ

นอกจากอุปลักษณเกี่ยวกับสัตว์ต่างๆ ที่กล่าวไปแล้วข้างต้น ในภาษาอังกฤษยังมีการใช้คำเรียกสัตว์ชนิดอื่นๆ อีกที่แสดงความไม่เท่าเทียมกันทางเพศ อาทิ *สุนัขจิ้งจอก* หรือ *fox* ในภาษาอังกฤษ ในงานวิจัยของ ฟอนเตชาและแคตตาลาน (Fontecha and Catalan, 2003) ศึกษาอุปลักษณสัตว์กับมนุษย์โดยเปรียบเทียบระหว่างภาษาอังกฤษกับภาษาสเปน แต่ในที่นี้จะขอหยิบยกเฉพาะตัวอย่างในภาษาอังกฤษมากล่าวถึง คือการเปรียบเทียบมนุษย์เป็นสุนัขจิ้งจอก นักวิจัยทั้งสองรวบรวมและศึกษาความหมายจากพจนานุกรมต่างๆ ที่แม้จะเป็นการวิเคราะห์ทางอรรถศาสตร์ แต่พจนานุกรมก็แสดงตัวอย่างให้เห็นความไม่เท่าเทียมกันทางเพศอย่างชัดเจน กล่าวคือ มีการปรากฏตัวอย่างการใช้คำว่า *fox* กับผู้หญิงตั้งแต่ในแง่ฉลาด (clever) ฉลาดแกมโกง (cunning) ดึงดูดใจ (attractive) ไปจนถึงมีการใช้คำว่า *vixen* *สุนัขจิ้งจอกเพศเมีย* เพื่อหมายถึงผู้หญิงที่มีนิสัยเจ้าคิดเจ้าแค้น (spiteful) ในขณะที่คำว่า *fox* เมื่อใช้อ้างถึงผู้ชายจะแสดงเพียงลักษณะที่ฉลาด ฉลาดแกมโกง ดึงดูดใจ แต่ไม่มีนิสัยเจ้าคิดเจ้าแค้น เพราะไม่มีการใช้คำว่า *vixen* กับเพศชายแต่อย่างใด ส่วนในแง่การปรากฏใช้จริงนั้น แม้ *fox* จะใช้อ้างถึงการมีลักษณะดึงดูดใจได้ทั้งหญิงและชาย แต่นักวิจัยทั้งสองพบว่าลักษณะดังกล่าวนี้ปรากฏใช้กับเพศหญิงมากกว่า ในขณะที่เพศชายจะปรากฏใช้ในเพื่อเน้นในด้านความเฉลียวฉลาดมากกว่าการดึงดูดทางเพศ นักวิจัยทั้งสองยังพบอีกว่าการใช้คำว่า *cow* ในภาษาอังกฤษแสดงลักษณะว่าผู้หญิงเป็นวัตถุทางเพศ ในขณะที่การใช้อุปลักษณสัตว์ชนิดเดียวกันนี้กับชาย จะพบเพียงลักษณะความแข็งแกร่ง รูปร่างใหญ่โต ความก้าวร้าว และความน่าเคารพ (sacred cow)

นอกจากสัตว์ที่กล่าวไปในข้างต้นแล้ว *cat* ก็เป็นสัตว์อีกชนิดหนึ่งในภาษาอังกฤษที่มีการใช้เชิงอุปลักษณอ้างถึงผู้หญิงในแง่ลบ อาจปรากฏได้ทั้งในรูปคำนาม *cat* หรือคุณศัพท์ *catty* ซึ่งหมายถึงผู้หญิงที่นิสัยไม่ดี เจ้ามารยา พุดจาหลอกลวง (Longman, 1995) และหากเราดูในแง่ปรากฏการณ์บางอย่างทางสังคม เช่น ภาพยนตร์ *Catwoman* ดูเหมือนจะนำเสนอผู้หญิงในแง่เป็นคนเก่ง แต่เมื่อพิจารณาการแต่งกายของตัวเอก ก็อาจกล่าวได้ว่า *Catwoman* มีลักษณะการดึงดูด

⁵ *chick* - 1 a baby bird, 2 a word meaning a young woman that some people think is offensive (Longman, 1995)

ทางเพศด้วย กล่าวคือ นุ่งน้อยห่มน้อย รวมทั้งในภาษาไทยเองก็มีการใช้อุปลักษณณ์ผู้หญิงเป็นแมว ในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการดึงดูดทางเพศ เช่น นางแมวยั่วสวาท เป็นต้น ผิดกับตัวละครเอกแนวจินตนาการที่เป็นฝ่ายชายจะแต่งตัวรัดกุมมิดชิด เช่น *Spiderman Batman* ฯลฯ

4. สรุป

โดยสรุปแล้ว ตามวิถีปฏิบัติของสังคมไทย คนไทยยึดถือความเคารพในความอาวุโส กล่าวคือ ยิ่งอาวุโสมาก ก็ยิ่งมีอำนาจมาก และยึดถือในความแข็งแกร่งทางกาย ความแข็งแรงทางกายภาพก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เป็นตัวแปรของอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันทางเพศ เพศหญิงมีได้อ่อนด้อยกำลังในเชิงสรีระอย่างเดียว แต่พลอยอ่อนด้อยในเชิงอำนาจไปด้วย ผู้หญิงไทยมักจะถูกนำเสนอภาพให้น่ารักและเป็นที่ยอมรับก็ต่อเมื่อทำตัวให้เล็ก ไร้เดียงสา เช่นเดียวกับในสังคมตะวันตก หรือสังคมของผู้ใช้ภาษาอังกฤษ ความอ่อนด้อยในเชิงสรีระก็เป็นตัวแปรให้ผู้หญิงกลายเป็นเพศที่ด้อยอำนาจเช่นกัน ผู้หญิงถูกนำเสนอผ่านภาษาให้ดูเป็นที่พึงปรารถนา ผู้หญิงจึงต้องเป็นเสมือนสัตว์ตัวเล็กๆ แต่ที่มากไปกว่านั้น คือ ในภาษาอังกฤษอุปลักษณณ์สัตว์ก็ยังแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงเป็นวัตถุทางเพศอีกด้วย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสังคมตะวันตกได้รับอิทธิพลจากความเชื่อทางคริสต์ศาสนาที่ว่าพระเจ้าสร้างผู้หญิงจากกระดูกซี่โครงข้างหนึ่ง ของอดัม เพศชายถูกสร้างขึ้นก่อน จากนั้นเพศหญิงจึงได้เกิดโดยอาศัยอวัยวะชิ้นหนึ่งจากเพศชาย เมื่อเพศหญิงเป็นฝ่ายที่มากทีหลังและต้องอาศัยเพศชายในการถือกำเนิดเกิดกาย หญิงก็ควรจะเป็นฝ่ายที่ด้อยกว่าหรือถือเป็นสมบัติส่วนหนึ่งของชายได้ ไม่เพียงเท่านั้น พระเจ้ามิได้สร้างเพศที่สามไว้แต่อย่างใด การจะมีเพศที่สามเกิดขึ้น หรือมีกลุ่มคนที่กำลังระหว่างหญิงชายจึงอาจเป็นเรื่องที่ยอมรับไม่ได้ในสังคมตะวันตก ดังเช่นที่ผู้เขียนได้กล่าวถึงการติดป้าย “gay friendly” ไว้ในบทนำแล้ว ทั้งๆ ที่คนในโลกตะวันตกเป็นฝ่ายเรียกร้อง “สิทธิมนุษยชน” หรือการให้ความเท่าเทียมกับมนุษย์ทุกคนมากกว่าคนในซีกโลกตะวันออกเสียอีก

อย่างไรก็ตาม ทั้งหมดที่ผู้เขียนได้กล่าวมานี้มิได้หมายความว่า ผู้เขียนกำลังจะปฏิเสธความไม่เท่าเทียมกันในทุกๆ เรื่องของมนุษย์ ในความเห็นส่วนตัวแล้ว ความแตกต่างในทางสรีระระหว่างหญิงชายเป็นความจริงที่ต้องยอมรับ หญิงไม่อาจทัดเทียมชายในแง่ความแข็งแกร่งทางกาย แต่นั่นก็มิได้หมายความว่าคนในสังคมจะต้องยึดยึดความคิดความเชื่ออื่นๆ เพิ่มเติมให้ราวกับเป็นของติดตัวมาแต่กำเนิด เช่น เมื่ออ่อนแอกว่าในเชิงสรีระก็ต้องด้อยกว่าในทุกๆ เรื่องไปด้วย หรือคนที่อ่อนแอกว่าก็สมควรจะตกเป็นเหยื่อของคนที่ยึดแข็งแรงกว่า หากเป็นเช่นนั้นสังคมย่อมมีแต่การกดขี่และข้อพิพาทขัดแย้งกันอยู่ร่ำไป ในเมื่อมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ย่อมหลีกเลี่ยงการปฏิสัมพันธ์ต่อกันไม่ได้ แต่ไม่ว่าจะเพศใด หรืออยู่ในสถานะใด หากเรามองกันและกันในแง่บวก วิถีปฏิบัติก็ย่อมเปลี่ยนไปในทางบวกได้ แม้ว่าในวันนี้ ต่อให้เราไม่อาจเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาที่

ครอบงำความคิดเชิงลบทางเพศได้ แต่อย่างน้อยๆ เราก็คงพอจะตระหนักรู้เท่าทันคำพูดของทั้งตนเองและผู้อื่น โดยไม่จำเป็นต้องตกอยู่ใต้การครอบงำที่ไม่ได้เป็นผลดีต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม

อันที่จริง หากเรามองตามแนววิถีทางพุทธ ซึ่งก็เป็นอีกส่วนหนึ่งในปริบทสังคมไทยที่คนไทยส่วนใหญ่ถูกหล่อหลอมให้มองมนุษย์ด้วยกันเป็นสัตว์โลก มนุษย์ถูกเปรียบเปรยเป็นสัตว์มาเนิ่นนานแล้ว มิใช่เพิ่งจะค้นพบโดย เลคอฟฟ์และเทอร์เนอร์ (Lakoff and Turner, 1989) หากพิจารณาตามวิถีพุทธแล้ว มนุษย์ถูกจัดว่าเป็นสัตว์ที่เท่าเทียมกันเสียด้วยซ้ำ ไม่ว่าจะเพศใดก็เท่าเทียมทั้งในแง่สุขทุกข์ได้เหมือนๆ กัน ตลอดจนมีความโกรธ โลภ หลง ได้เหมือนๆ กัน จึงได้มีการกำหนดบทแผ่เมตตาขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อฝึกให้เราคิดบวกต่อกันและกันอยู่เสมอๆ อันจะนำไปสู่สังคมที่สันติสุขได้ แต่เมื่อกาลเวลาล่วงเลยไป วิถีพุทธแบบคิดบวกและเน้นความเท่าเทียมนี้อาจถูกมองเป็นของล้าสมัย หรือสักแต่ว่าท่องจำกันไปโดยมิได้ตระหนักรู้เท่าทันความหมายที่แฝงเร้นในคำกล่าวนั้นๆ จึงนับเป็นเรื่องน่าเสียดายยิ่ง.

เอกสารอ้างอิง

- Fontecha, A. F. and Catalan, R.M.J. (2003). Semantic derogation in animal metaphor: a contrastive-cognitive analysis of two male/female examples in English and Spanish. *Journal of Pragmatics*, 35, 771 – 797.
- Fairclough, N. (1995). *Media Discourse*. London: Edward Arnold.
- Fowler, R. (1991). *Language in the news: discourse and ideology in the press*. London: Routledge.
- Gee, J.P. (1999). *An introduction to Discourse Analysis: Theory and Method*. London: Routledge.
- Goffman E.(1956). *The Presentation of Self in Everyday Life*. London: Penguin.
- Goffman E.(1961). *Encounters Two Studies in the Sociology of Interaction*. London: Penguin.
- Holmes, J. (1992). *An Introduction to Sociolinguistics*. London: Longman.
- Lakoff, G. and Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live by*. USA: University of Chicago Press.
- Lakoff, G. and Turner, M. (1989). *More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphors*. USA: University of Chicago Press.

- Petchkij, W. (2008). Conception of men with negative behaviors in Thai metaphors. In *Windows to Reality: Investigating representations and meanings in discourses*. Edited by School of Language Studies and Linguistics Universiti Kebangsaan Malaysia.
- van Dijk, T.A. (1995). Discourse Semantics and Ideology. *Discourse and Society*, 6(2), 243-289.
- Van Dijk, T.A. (1998). *Ideology: a multidisciplinary approach*. London, Thousand Oales, New Delhi: Sage.
- Wodak, R. (2001). "What CDA is about – a summary of its history, important concepts and its development" In Wodak, R. and Meyer, M. (Eds). *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage.